

die wij door waarneming onmiddellijk van de dingen buiten ons hebben verkregen. In die gewaarwordingen hebben wij niet kennis, althans niet in de eerste plaats en niet onmiddellijk, van die gewaarwordingen, maar van het gewaarwordene. En uit de gewaarwordingen besluiten wij niet, door syllogismen, tot eene wereld buiten ons, die dan eventueel niet bestaat of gansch anders bestaat dan wij ze waarnemen.

Maar in die gewaarwordingen is de objectieve wereld zelve ons gegeven; en deze wordt door ons erkend en aanvaard, zooals wij ze waarnemen. Natuurlijk zijn die gewaarwordingen dikwerf onzuiver en onjuist; onze zintuigen zijn gebrekkig en onze subjectiviteit oefent ook op de waarneming invloed. Doch dit onzuivere en onjuiste in de gewaarwordingen, dat alleen te verhelpen is door steeds herhaalde, strenge waarneming, doet aan de overtuiging geen afbreuk, dat wij in de gewaarwordingen en voorstellingen eene betrouwbare kennis van de objectieve werkelijkheid bezitten. Zelfs de kwalitatieve eigenschappen der dingen, zooals kleuren en klanken, zijn, gelijk thans weer meer algemeen erkend wordt, niet louter uit een aangeboren specifieke energie der zintuigen te verklaren, maar zijn wel ter dege mede door de uitwendige prikkelingen der zenuwen bepaald ¹⁾.

Dit nu is het feit, dat aan alle gewaarwording en voorstelling ten grondslag ligt. Wie het ontkent, ondermijnt alle waarheid en wetenschap. Hij komt dan met Nietzsche tot de leer, dat subject en object twee absoluut verschillende sferen

1) *Trendelenburg*, Logische Untersuchungen II 476 v. *E. L. Fischer*, Die Grundfragen der Erkenntniss-theorie Mainz 1887 bl. 240 v. *Wundt*, Grundriss der Psychologie 1897 bl. 52 v. *Ziehen*, Leitfaden der physiol. Psych. Jena 1900 bl. 30. *Reinke*, Die Welt als That 25.97. *Eisler*, Wörterbuch der philos. Begriffe. 2te Auflage I 269 v.